

ĐAVO I
MALA GOSPOĐA

Pustolovije

ĐORĐE MILOSAVLJEVIĆ

■ Laguna ■

Copyright © Đorđe Milosavljević, 2009
Copyright © 2009 ovog izdanja LAGUNA

ĐAVO I MALA GOSPOĐA

„Koliko je lišća na drveću u Srbiji, toliko je i pesama na usnama tog naroda! Pod krunama ovih stabala skupljaju se svake godine predstavnici gradova oko kneza Miloša. U toj šumovitoj zemlji, na osmanlijskom stablu, izrasla je nova, zelena grana, ali ta je grana vrlo slabo povezana sa istrulelim osmanlijskim drvetom. Ona ima svoje vlastite korene i smelo će se razviti kao jedno od najlepšeg drveća u Evropi!“

Hans Kristijan Andersen, *Poetski bazar*, 1842.

„Kad smo bili u Kragujevcu u školi, za neko je vreme sav Kragujevac bio obuzet paničnim strahom. Niko posle sutonja nije smeo izaći iz kuće. U okolnim selima pojavio se nekakav 'Psoglav', sa jednim vrlo sjajnim, velikim okom na čelu, i čudnim spoljašnjim izgledom. Svaki dan bile su nove i nove priče o čudesima tog Psoglava; kaže se: podavi sav ženski rod (najviše je na žene napadô). Žene su obično govorile: 'Priguši tako da hoće da udavi', kao što se i za vampire govorilo da isto tako rade. Vampirica nije bilo, nego vila i veštica.

Gospodar Miloš, da bi smirio i sačuvao svoje verne Kragujevčane od te napasti, koja se javljaše i blizu varoši, pošlje svoje najhrabrije momke da uhvate tu avet, ili da je ubiju. I jednog dana steče se sav svet, i staro i mlado, na sokacima kragujevačkim, da vide tu avet...“

Sreten L. Popović, *Putovanje po novoj Srbiji*, 1878.

„Suočavamo se sa tužnom činjenicom da je, zbog događaja iz tih ranijih epoha, ne samo iz vremena turske vlasti, već i iz još ranijih, na jugoistočne prostore evropskog kontinenta prodr-la jedna izrazito neevropska civilizacija, koja je do danjašnjeg dana sačuvala mnoge od svojih neevropskih osobina.“

Džordž Kenan, u predgovoru za izveštaj
Ostali balkanski ratovi iz 1913,
u obnovljenom izdanju Karnegijeve zadužbine iz 1993.

SADRŽAJ

Prolog	13
Petak	15
Subota	44
Nedelja.	63
Ponedeljak.	118
Utorak	166
Sreda	220
Epilog	233
Dodatak: Beleške o putnicima.	239
Zahvalnost.	255
O autoru.	257

PROLOG

Parobrod *Albreht* lagano je plovio uzvodno, vukući za sobom crnu vijugu dima.

S leve strane promicali su brežuljci pod šumom, sa desne razliveni rečni rukavci i usamljena stabla topola i vrba. Sunce se nalazio tačno iznad njih i posle hladnog jutra činilo mu se neobično jarko. Dok je žmirkao i protezao se na jednom od kofera, zapazi da je na palubu izašao krupan i belotrep peštanski trgovac, kojeg je upoznao u Tekiji.

„Još dva, tri sata i stižemo...“, reče mu, prstima gladeći umašćene brkove. „Vi silazite?“

Uzvratio mu je osmehom i potvrdno klimnuo glavom. Do ovog trenutka nije ni znao da je tako odlučio.

„Vaša volja“, zaključio kratko trgovac i vratio se u salon, gde je posluga *Albrehta* neumorno služila zaljučen paprikaš, belo vino i sodu.

Kad je na pristaništu u Tekiji spomenuo kako razmišlja da se u Beogradu zadrži i obiđe tvrđavu, o kojoj su mu ranije pričali, trgovac iz Pešte samo je odmahnuo rukom.

„Nigde u evropskoj Turskoj nije vam bezbedno“, upozorio ga je. „Tamo kuga i guba nikad i nisu izlečeni, već stalno tinjaju i prete da se preliju preko naših granica... Čak i da ne zakačite kakvu boleštinu, pre nastavka puta morate da

odležite preglede u pograničnom kontumcu. A osim toga, tamo vam u opasnosti nije samo zdravlje...”

Upitao ga je šta tačno misli, ali su trgovčevi odgovori zvučali nejasno i nepovezano.

„Eto, baš pre nekog vremena“, rekao mu je između ostalog, „čuo sam za nekakvo čudovište, kreaturu sa glavom psa i telom čoveka, što je davila žene po njihovoj prestonici. Zamislite samo takvo monstruozno stvorenje... I budite uvereni da to nije jedini demon koji luta tom zemljom, što se odavde može činiti lepom i pitomom. Ne, kažem vam, sam nečastivi tamo posluje...”

Umesto da ga odbije, ovo ga zainteresova.

Nikad ga nijedno putovanje nije razočaralo, pogotovu ne ovo po Turskoj i Grčkoj. Video je dervise u ekstazi i hramove na Akropolju, prošetao se predelima i gradovima za koje nije ni sanjao da postoje. A ipak je svuda bio samo gost, zaštićen čaurom pažnje svojih domaćina. Osećao je da mu izmiče ono zbog čega je i krenuo na put; iako su mu sva sećanja na Lujzu Kolin i ono što se u Kopenhagenu desilo izgledala nevažna, želja za pisanjem nije mu se vratila i jedva je sebe naterao na vođenje kratkih dnevnčkih beležaka.

Priča o demonu sa glavom psa i telom čoveka kao da ga je mamila u nešto nepoznato i drugačije. Je li ovo možda nagoveštaj avanture kojoj se pritajeno nadao?

Neopterećen sumnjama svojih putnika, parobrod *Albreht* nastavljao je uzvodno prema Beogradu.

U isto vreme, negde na kolskom putu između Čumića i Sopota, ka Beogradu je napredovao jedan drugi putnik. I on je sa sobom nosio skrivene nade u moguću avanturu, iako je išao poslom prostim i uobičajenim: kad stigne u Beograd, treba da iz đumruka preuzme pristiglu robu i krene nazad, pošto prenoći u savamalskoj kući Jovana Bakalina.

Sledećeg jutra, putevi ove dvojice putnika neočekivano će se ukrstiti. Tad će početi i avantura – istina, ne baš onakva kakvu su priželjkivali...

PETAK

I

Otvorio je oči i pogledao oko sebe, još ne shvatajući gde se nalazi.

U gustom mraku primećivao je samo senke nepoznatih oblika. Čilim ispod njega ispuštao je težak, ustajao miris, stara asura i slama pucketali su dok se pridizao. Zvuk koji ga je probudio, ponovi se. Neko je napolju načinio tih, oprezan korak.

Više sećanjem nego pogledom, počeo je da kroz tamu nevelike prostorije razaznaje košare pune pasulja, oraha i lešnika, bačve sa vodnjikom preteklom od zime, kanape nanizanih smokava i kajsija, okačene o zidove i nisku tavanicu, drveni kalup za fesove, nekad uglavljen i davno zaboravljen među svim drugim stvarima. Začuo je zujanje komaraca i tihu ciku miševa, negde u dubini kuće Jovana Bakalina.

Sa trema odjeknuše dva nova koraka, potom još dva.

Pridignut na laktove, napregnuto je osluškivao.

Koraci se začuše ispred vrata.

Kroz okrugli otvor na dasci koja je poklapala zirku, probi plavičasti zračak svetlosti fenjera. Do njega dolebdje šapat, ne glasniji od onog mišjeg.

„Đavo...“, jednu reč prepozna u mrmljanju sa trema.

Polako ustade. Bosonog, kroz bakalski lavirint neprodate robe, nečujno pođe prema vratima.

„Đavo...“, začu još jednom. „Jeste... Baš on... Glavom i kopitama...“

Šapat naglo utihnu. Zrak svetlosti oslabi, kao da se fenjer, zajedno sa onim ko ga nosi, odmakao od njegove sobe.

Pomisli da će nepoznati posetioći otići pre nego što stigne da otvori vrata i požuri ka zirki. Zakači nešto na zemljanom podu, unaokolo se zakotrljaše orasi. Šakama se osloni na dasku, brzo naže glavu ka otvoru.

Sa druge strane zirke, ugleda krupno, crno oko, kako netremice pilji u njega.

Od iznenađenja ustuknu. Pod stopalom oseti tvrdu oblinu orahove ljuske i umalo pade.

Na tremu začu užurbane korake. Udaljavali su se, odnoseći sa sobom svetlost fenjera.

U dva bučna skoka ponovo se nađe kraj vrata. Skinu gredu kojom su bila podglavljena, otvori ih i izađe na trem.

Savamala je spavala vlažnim i prohladnim snom. Izbledeo od mesečine i udaljenih svetiljki gornjeg grada, mrak beše lak. Ni tišina nije bila potpuna, prekidana lajanjem pasa, sporim klaćenjem stoke u obližnjoj staji i ravnomernim kapanjem vode koja se odnekud cedila. Jovan Bakalin i njegova žena spavali su iza vrata na kraju trema, ili je bar on spavao, spokojno krkljajući iz dubine raširenog grla.

Stajao je na tremu, osluškivao, udisao noćni vazduh i uzvraćao ravnodušan pogled zvezdama.

Onda zakorači nazad, zatvori i podglavi vrata. Kad se opruži na svom ležaju, cičanje miševa i zujanje komaraca dočeka ga umesto dobrodošlice.

Ko je to tražio đavola na tremu kuće Jovana Bakalina? I šta je očekivao da vidi u ćileru, njemu ustupljenom za spavanje?

Ovim pitanjima pridruži se i jedno staro, sad odmoreno kratkim snom: kako da izjutra krene, ako globusa zaista nema?

II

Izašao je iz bakalinove kuće rano, ne želeći da doručkuje o trošku svog domaćina. Juče nakvašena kišom, Savamala se budila pod snažnim majskim suncem. Unaokolo su se šetala jutrom puštena goveda; martovsku zabranu, pod pretnjom da će stoka biti ubijena odmah, na mestu gde bude zatečena, još niko nije uzimao ozbiljno.

U martu je zabranjeno i pušenje po varoši, ali se rabadžija Antonije očigledno nije plašio ni za svoju duvankesu, ni za svoju lulu od crvene bukovine. Ispod strehe od pletera, nizak i širok, kao panj koji je lakše preskočiti nego običi, sedeo je na rudi kola i odbijao dim, u dlanu držeći zažareni kamin, veliku usijanu oteklinu na vitkom telu lule.

„O, Jeremija, mlađi bedeluse“, spremno ga dočeka kroz dim i brkove. „Poranio si...“

Jeremija je želeo da pita: je li globus pronađen, je li nekim čudom osvanuo tamo gde su ga juče uzalud tražili, je li možda baš na onom mestu gde je verovao da ga je ostavio? Ipak je ćutao, strepeći da bi na svako njegovo pitanje usledio odrećan odgovor.

Kao da mu misli čita sa lica, rabadžija Antonije izvadi lulu iz usta i uperi sisak ka njemu.

„Ne pitaš za onu kuglu?“

„Zašto? Je l' ima šta da se kaže?“, odgovori Jeremija, ne uspevajući da sakrije slepu nadu u svom glasu.

„E pa vidiš – i ima.“

Tako reče rabadžija Antonije Jovanović Arnautin, pa vrati lulu među krupne i retke zube.

Juče, na đumruku, kad je čuo da Jeremija hoće za Kragujevac, ponudio je cenu koja se ne odbija. Onako glavat i nabijen, sa kratkim rukama koje su se završavale još kraćim prstima, skoro bez noktiju, čekao je njegov odgovor, kao da bi odbijanje shvatio kao najgoru uvredu. I pošto mu Jeremija reče